

ЯКІСНІ ПАРАМЕТРИ МОДЕРНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

І.В. Барановська, кандидат економічних наук.

ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», м. Київ

© Барановська І.В., 2015.

Статтю отримано редакцією 03.11.2015 р.

Вступ. Модернізація економіки визначає динамічність (еволюційність або революційність) об'єктивно обумовлених та разом з тим керованих трансформацій на шляху формування моделі економічного розвитку на довгостроковий період. Наслідки модернізаційних процесів в економіці призводять до економічного зростання, зумовлюючи високу або низьку його якість, що визначає рівень людських і природних активів, які безпосередньо впливають на добробут людей, незалежно від їх ролі у виробництві. Для ідентифікації рівня якості зростання потрібно визначити якісні параметри модернізації економіки – багатовимірні показники, що відповідно відобразатимуть рівень економічного розвитку суспільства.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Зарубіжні й вітчизняні вчені (О. Абрашка, В. Білозубенко, Г. Горіна, В. Геєць, Т. Качала, Ю. Кіндзерський, Е. Лібанова, В. Онищенко, В. Полтерович, А. Філіпенко, Л. Шинкарук, О. Шпак та інші) у своїх працях акцентують увагу на структурних, технологічних, інституційних змінах у національній економіці, спрямованих на підвищення її конкурентоспроможності та забезпечення розвитку в довгостроковій перспективі, розглядаючи модернізацію переважно у контексті вдосконалення для відповідності сучасним умовам світогосподарського розвитку. У наукових пошуках сформовано різні підходи до визначення сутності модернізаційних процесів і перетворень в економіці та параметрів, які їх характеризують.

Постановка завдання. Незважаючи на досить високий рівень розробленості окремих аспектів модернізаційних процесів в економіці та їх впливу на економічне зростання, недостатньо дослідженими залишаються якісні параметри, які відображають наслідки модернізаційних процесів для економічного розвитку, нівелюючи їхній зміст, котрий, власне, й означає модернізацію економіки як інструмент виходу на новий його рівень. Метою статті є обґрунтування теоретико-методологічних засад ідентифікації й оцінювання якісних параметрів модернізації національної економіки як інструменту її реформування з урахуванням характеристик чинної та визначення майбутньої моделі економічного розвитку країни.

Основний матеріал і результати. До недавнього часу дослідники у галузі економічного розвитку нерідко як його синонім використовували зростання валового внутрішнього продукту (ВВП). Певною мірою це пояснювалося тим, що соціальний прогрес пов'язаний зі зростанням ВВП, і частково – доцільністю. Проте використання ВВП як єдиного показника розвитку різко звужувало картину [4, с. 2–3]. Сьогодні економічна теорія ретельно розмежовує вузьке поняття «зростання» і більш широке поняття «розвиток», що стало наслідком прискорення темпів економічного зростання, яке мотивувало посилення уваги до більш широких цілей розвитку та використання багатовимірних показників відображення його рівня. Зміни у розумінні поняття «розвиток», зокрема його зв'язок з добробутом і якістю навколишнього середовища, утвердили переконання, що його характеристики повинні охоплювати не тільки темпи зростання, але й поширення, компоненти та стійкість. Крім того, якісні параметри розвитку отримали розширення на основі результатів визначення дієвості підходів насамперед у таких сферах, як: якість і розподіл послуг у галузі освіти та охорони здоров'я, управління можливостями і ризиками, пов'язаними з глобалізацією, державне управління.

Саме виходячи з нового розуміння розвитку, у стратегії розвитку ЄС «Європа-2020» [17] визначено взаємопосилюючі пріоритети, провідні ініціативи та ключові цілі розвитку європейських країн (табл. 1).

Таблиця 1

Стратегія «Європа-2020». Короткий огляд

Взаємопосилюючі пріоритети	Провідні ініціативи	
Розумне зростання	Інноваційний союз	Переорієнтація науково-дослідної та інноваційної політики на проблеми, що стоять перед суспільством, такі як зміна клімату, енергоефективність та ефективність використання ресурсів, охорона здоров'я й демографічні зміни.
	Молодь у русі	Поліпшення досягнутих результатів вищої освіти в Європі та підвищення її привабливості для світової спільноти. Підвищення загальної якості освіти й професійної підготовки.
	Програма у сфері цифрових технологій	Отримання сталих економічних і соціальних переваг від цифрового єдиного ринку, заснованого на швидкісному і високошвидкісному Інтернеті та сумісних програмах.
Стале зростання	Ефективне використання ресурсів	Зменшення зв'язку між економічним зростанням і використанням ресурсів та енергії.
	Промислова політика в епоху глобалізації	Підготовка основи для сучасної промислової політики на підтримку підприємництва для підвищення конкурентоспроможності промисловості і сфери послуг.
Інклюзивне зростання	Програма для нових умінь та робочих місць	Створення умов для модернізації ринків праці з огляду на підвищення рівня зайнятості та забезпечення стійкості соціальної моделі.
	Європейська платформа проти бідності	Як продовження боротьби проти бідності й соціальної ізоляції – забезпечення економічної, соціальної та територіальної згуртованості.
Ключові цілі		
1. Підвищення рівня зайнятості населення віком від 20 до 64 років від 69% до принаймні 75%. 2. Інвестування 3% ВВП у науково-дослідну діяльність. 3. Зменшення викидів парникових газів щонайменше на 20% порівняно з рівнем 1990 р. або з урахуванням відповідних умов на 30%, збільшення частки поновлюваних джерел енергії в кінцевому енергоспоживанні на 20%, а також досягнення збільшення на 20% ефективності використання енергії. 4. Досягнення мети у сфері освіти, що полягає у подоланні проблеми наявності осіб, що залишають школу, а саме скорочення їх кількості до 10% порівняно з теперішніми 15%, одночасно збільшуючи частку населення у віці 30 – 34 років з вищою освітою з 31% принаймні до 40% у 2020 році. 5. Зменшення кількості громадян, що живуть на рівні, нижчому за національно визначену межу бідності, на 25%*.		

Примітка. * Межа бідності, визначена на національному рівні, визначається як 60% від середнього доходу в кожній країні ЄС.

Джерело: складено за джерелом [17].

Відповідно до взаємопосилюючих пріоритетів належать:

- розумне зростання: зростання економіки, що ґрунтується на знаннях та інноваціях;
- стале зростання: сприяння більш ефективному використанню ресурсів, розвитку більш екологічної та конкурентоспроможної економіки;
- інклюзивне (всеохоплююче) зростання: стимулювання економіки з високим рівнем зайнятості, що сприятиме соціальній і територіальній згуртованості.

Для забезпечення довгострокового розвитку національної економіки та майбутнього розквіту країни необхідно здійснити кардинальні реформи механізмів управління економікою у контексті нової парадигми світового економічного розвитку. Одним із центральних аспектів цієї нової парадигми визначено орієнтацію на забезпечення сталого розвитку, що передбачає збалансоване поєднання діяльності з нарощування матеріального багатства із захистом природного середовища та забезпеченням соціальної рівності й справедливості, а не

спрямованість виключно на досягнення економічного зростання і нарощування приватного багатства на основі дії ринкових механізмів [9]. Для виконання цих взаємозалежних завдань необхідно виробити комплексні рішення, що забезпечать високий ступінь узгодженості впроваджуваних заходів у сфері політики на різних рівнях, для досягнення множини цілей, пов'язаних з глобальним розвитком. Виробити такі рішення – складне завдання: для цього буде потрібно кардинально переглянути підходи і встановити відповідний баланс між процесами прийняття рішень на національному рівні.

При виробленні положень нової національної політики розвитку перш за все доцільно пам'ятати, що простих рецептів, котрі гарантують успішний розвиток, не існує [9], оскільки жодну з парадигм розвитку, які домінували на певних етапах світового поступу, не можна вважати безпрограшним способом забезпечення успіху. Так, у 1980-ті та 1990-ті роки високі темпи поступального економічного зростання в ряді країн Азії було розцінено як успіх пропагованих Вашингтонським консенсусом заснованих на дії ринкових механізмів стратегій розвитку на базі випереджаючого зростання експорту [9]. Однак на практиці зростання, особливо спочатку, у цих країнах пояснювалося стратегіями розвитку, що мали набагато більше спільного з парадигмою дирижизму, характерною для початкових етапів осмислення процесу розвитку, і були схожими з тими, які раніше сприяли сучасному розвитку в Західній Європі та Японії. Вони, зокрема, передбачали: проведення аграрних реформ, інвестиції в людський капітал, селективний торговельний протекціонізм, державну адресну кредитну й іншу підтримку розвитку промислового і технічного потенціалу при поступовому скасуванні обмежень та компаній захисту від конкуренції. Крім того, те, що спрацьовувало у минулому, може виявитися набагато менш ефективним сьогодні. В умовах посилення інтеграційних процесів наявні у країн можливості самостійно ініціювати процес свого розвитку при відносній ізоляції пропорційно звужуються. Так, можливості проведення національними урядами традиційної промислової політики обмежує підвищення ролі прямих іноземних інвестицій і глобальних виробничо-збутових ланцюгів у регулюванні світового виробництва, торгівлі та технічного розвитку, а норми, що регулюють багатосторонню торгівлю, обмежують коло заходів, які може використовувати держава для підтримки розвитку вітчизняних експортних галузей. Макроекономічну стабілізацію на національному рівні істотно ускладнює також вільний рух приватного капіталу.

Слід зазначити, що для багатьох країн підвищення витрат, які пов'язані з освоєнням нових технологій та забезпеченням конкурентоспроможності на світових ринках, викликане нормами, що регулюють охорону прав інтелектуальної власності, і стандартами якості, звужують для національних урядів простір для маневру в політиці, що істотно ускладнює їх діяльність. Незважаючи на те, що реформування міжнародних правил, яке не суперечитиме глобальним цілям світового розвитку та сприятиме розширенню ще наявних можливостей для маневру в політиці [9], навіть за умови проведення реформ лише за повсякденної рішучості національних урядів і узгодженості зусиль на всіх рівнях управління можна забезпечити успіх стратегій розвитку. При цьому кінцевими цілями розвитку мають стати підвищення рівня добробуту населення та подолання бідності. Спроби відповісти на питання про те, як досягти цих цілей у рамках національних стратегій розвитку, виливаються в постійну зміну уявлень про масштаби необхідного державного втручання і паралельний перегляд парадигм розвитку.

Однак для визначення переліку якісних параметрів модернізації національної економіки, поряд з урахуванням нової парадигми світового розвитку, необхідно виходити з багатолінійної моделі модернізації (Е. Тіріак'ян, П. Штомпка, Р. Робертсон, У. Бек, К. Мюллер, В. Цапф, А. Турен, С. Хантінгтон та інші) [11, с. 160 – 161], зокрема: відмови від одностороннього лінійного трактування модернізації як руху в бік західних інститутів і цінностей; визнання конструктивної, позитивної ролі соціокультурної традиції в ході, більше, ніж раніше; уваги зовнішнім, міжнародним факторам, глобального контексту; коректування еволюціоністського телеологізму. Але при цьому потребують перегляду положення тієї ж теорії щодо: історичності підходу; відмови від трактування модернізації як єдиного процесу системної трансформації; усвідомлення некоректності інтерпретації модернізації як безперервного процесу; відмови, особливо на початкових етапах, від жорсткого детермінізму економічного, культурного, політичного, когнітивного та іншого спрямування. Особливої актуальності набуває акцент на комплементарний (взаємодоповнюючий) характер взаємозв'язків між різними чинниками (факторами) модернізації.

Таким чином, заслуговують на увагу такі основні положення теорії багатолінійності [16, 18], яка є логічним продовженням ідеї парціальної модернізації, вони базуються на тому, що:

– ідеальної моделі модернізації як своєрідної форми руху у бік західних інститутів та цінностей не існує, оскільки досить часто наявні лише оригінальні національно регламентовані шляхи розвитку;

– стимулюючим фактором розвитку є сформована соціокультурна традиція у процесі модернізації;

– характер модернізації визначається як внутрішніми, так і зовнішніми факторами;

– модернізація здебільшого визначається не законами еволюції, а дією соціальних факторів (індивідів та груп), які забезпечують трансформацію конкретної ситуації за допомогою конкретного вольового втручання;

– модернізація проходить на конкретному фоні суспільного поступу – існує залежність між її результативністю й синхронністю культурних, політичних, економічних цінностей та пріоритетів у житті суспільства;

– модернізація – не завжди єдиний процес в умовах трансформації, існує можливість різної поведінки сегментів суспільства;

– модернізація – не лише безперервний процес, вона може зазнавати періодів занепаду, поступу, розвиватися циклічно.

Можна погоджуватися з трактуваннями модернізації як особливої моделі економічного зростання, як екстремального інструменту державної економічної політики [7], як трансформації, процесу структурних зрушень, обумовленого технологічними змінами в рамках існуючого господарського середовища, складової частини економічної трансформації, що виражається в певних інституційних, ресурсних та організаційно-поведінкових зрушеннях [8], однак при цьому слід урахувати, що модернізація є феноменальним процесом перетворень у суспільстві, державі та економіці [2, с. 112] і закономірним процесом, який долає безперервні економічні та політичні кризи, перешкоджаючи суспільствам «дійти до повного ядра руйнації, спускаючись до власної інерції» [13]. На думку Дж. Сороса, соціальні інститути, які мають відповідати за розроблення соціальної політики, за соціальні інвестиції й солідарність у суспільстві, є головною детермінантою розгортання модернізаційних процесів.

Таким чином, якісні параметри модернізації економіки, про що свідчить успішний досвід розвинених країн, у сучасних умовах мають визначатися цілями національних стратегій розвитку, адаптованих відповідно до умов цілей світового розвитку на основі досягнення узгодженості у вирішенні ключових питань політики, зокрема через:

– вироблення орієнтованого на розвиток підходу до макроекономічної політики в інтересах широких верств населення, в основі якого лежали б проведення антициклічної грошово-кредитної та бюджетно-фінансової політики, що сприяє створенню нових робочих місць і захисту доходів домогосподарств у періоди економічних потрясінь, та принципи, які забезпечують, що сукупний рівень цін і потоки ресурсів не будуть зводити нанівець стимули в галузі промислової політики, спрямовані на заохочення диверсифікації економіки та забезпечення сталого розвитку сільського та лісового господарства, енергетики, обробної промисловості й сфери послуг;

– вироблення політики в галузі сільськогосподарського розвитку, яка передбачатиме розширення доступу до землі, поширення сільськогосподарських знань та інформації, підвищення якості використання ресурсів, забезпечення дрібних фермерів кредитами і відповідною інфраструктурою;

– здійснення соціальної й промислової політики у контексті першочергового задоволення потреб сталого розвитку, створення інфраструктури та встановлення пріоритетних цілей для промисловості (не тільки для обробної промисловості, але й для сільського, лісового господарств та енергетики), які повинні сприяти одночасному розв'язанню завдань адаптації до змін клімату та пом'якшення їхніх наслідків, створення достатньої кількості нових робочих місць і підвищення рівня життя населення;

– збалансування власне соціальної політики, яка повинна уникати надмірної орієнтації на забезпечення соціального захисту та надання адресної підтримки виключно в інтересах бідних верств населення, і спрямовуватися на досягнення універсальності (гарантування «мінімального соціального захисту» людям різного віку), забезпечення умов для постійного

прогресу в розвитку людського потенціалу та суспільного відтворення на рівні домогосподарств.

Висновки. Орієнтація розвитку України на досягнення розумного, сталого й інклюзивного зростання потребує переосмислення підходів та визначення перспектив економічного розвитку на основі якісних параметрів модернізаційної моделі її реформування як базису формування національної політики. Модернізація національної економіки і суспільства має спиратися на широкий цивілізаційний підхід, спрямовуватися на реалізацію багатогранних можливостей людини – економічних, соціальних, політичних, морально-психологічних і духовних – в інтересах зростання добробуту населення та переходу на нову якість соціально-економічного розвитку країни.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Білозубенко В.С. Модернізація як інструмент перманентного розвитку соціально-економічних систем / В.С. Білозубенко, Г.О. Горіна, О.В. Абрашка // Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського. Серія: Економічні науки. – 2013. – № 3. – С. 57 – 65.
2. Геєць В. Модернізація в системі «суспільство – держава – економіка» п) / В. Геєць // Журнал європейської економіки. – 2014. – Т. 13, № 2. – С. 111 – 124.
3. Качала Т.М. Модернізація як необхідна умова економічної відбудови / Т.М. Качала // Волинського інституту економіки та менеджменту. – 2011. – № 2. – С. 163–171.
4. Качество роста. 2000 / [Томас В., Дайлами М., Дхарешвар А. и др.]; пер. с англ. А. Сальникова. – М. : Издательство «Весь мир», 2011. – 352 с.
5. Киндзерский Ю. Экономическое развитие и трансформация промышленной политики в мире: уроки для Украины / Ю. Киндзерский // Экономика Украины. – 2010. – № 5. – С. 4 – 15.
6. Лібанова Е.М. Соціальні проблеми модернізації української економіки / Е.М. Лібанова // Демографія і соціальна політика. – 2012. – № 1. – С. 5 – 22.
7. Мамедов О.Ю. Модернизация – девиантная модель экономического роста / О.Ю. Мамедов // TERRA ECONOMICUS (Экон. вестн. Ростов. гос. ун-та). – 2010. – № 1. – Т. 8. – С. 512.
8. Мартынов А. Модернизация как трансформация / А. Мартынов // Общество и экономика. – 2010. – № 6. – С. 3 – 30.
9. Обзор мирового экономического и социального положения, 2010 год. Переоснащение мирового развития. Обзор [Электронный ресурс] / Организация Объединенных Наций. – Нью-Йорк, 2010. – 40 с. – Режим доступа: <http://www.un.org/ru/development/surveys/docs/wess2010.pdf>.
10. Онищенко В. Модернізація як імператив розвитку України / В. Онищенко // Економіка України. – 2011. – № 7. – С. 4 – 14.
11. Побережников И.В. Модернизация: теоретико-методологические подходы / И.В. Побережников // Экономическая история. Обзорение / [под ред. Л.И. Бородкина]. – М., 2002. – С. 146 – 168.
12. Полтерович В. Стратегии модернизации, институты и коалиции / В. Полтерович // Вопросы экономики. – 2008. – № 4. – С. 4 – 24.
13. Сорос Дж. Кризис мирового капитализма. Открытое общество в опасности / Дж. Сорос; пер. с англ. – М.: ИНФРА-М, 1999. – XXVI. – 262 с.
14. Структурні зміни та економічний розвиток України / за ред. Л.В. Шинкарук; Ін-тут екон. та прогнозування. – К. : ВПЦ «Експрес», 2011. – 696 с.
15. Філіпенко А. Модернізація економіки України в умовах глобалізації / А. Філіпенко // Вісник НАН України. – 2000. – № 1. – С. 34 – 43.
16. Шпак О.А. Модернізація у контексті сучасних дослідницьких підходів: теоретико-методологічний аналіз [Електронний ресурс] / О.А. Шпак // Ефективність державного управління. – 2013. – Вип. 36. – С. 120 – 126. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/efdu_2013_36_18.pdf.
17. Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth [Electronic resource] / Communication from the Commission. – Brussels, 2010. – 32 p. – Access mode : http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/president/news/documents/pdf/20100303_1_en.pdf.
18. Grancelli B. Social Change and Modernization: Lessons from Eastern Europe / Ed by Bruno Grancelli. – Walter de Gruyter; Berlin; New York, 1995. – 417 p.

УДК 330.3:330.341.1

Барановська Ірина Вікторівна, кандидат економічних наук, старший науковий співробітник відділу економічного зростання та структурних змін в економіці. Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України. **Якісні параметри модернізації національної економіки.** Розглянуто підходи до трактування модернізації як процесу трансформаційних перетворень у суспільстві

та економіці. Обґрунтовано необхідність визначення якісних параметрів модернізації національної економіки у контексті нової парадигми розумного, сталого й інклюзивного зростання з урахуванням комплементарності її факторів (інституційних, технологічних, соціальних та ін.).

Ключові слова: економічне зростання, економічний розвиток, модернізація, модернізація економіки, якісні параметри модернізації, фактори модернізації економіки.

УДК 330.3:330.341.1

Барановская Ирина Викторовна, кандидат экономических наук, старший научный сотрудник отдела экономического роста и структурных изменений в экономике. Институт экономики и прогнозирования Национальной академии наук Украины. **Качественные параметры модернизации национальной экономики.** Рассмотрены подходы к трактовке модернизации как процесса трансформационных преобразований в обществе и экономике. Обоснована необходимость определения качественных параметров модернизации национальной экономики в контексте новой парадигмы разумного, устойчивого и инклюзивного роста с учетом комплементарности ее факторов (институциональных, технологических, социальных и др.).

Ключевые слова: экономический рост, экономическое развитие, модернизация, модернизация экономики, качественные параметры модернизации, факторы модернизации экономики.

UDC 330.3:330.341.1

Baranovska Iryna, PhD in Economics, Senior researcher, Department of economic growth and structural changes in the economy. Institute for Economics and Forecasting, NAS of Ukraine. **Qualitative parameters of national economy modernization.** Approaches to the interpretation modernization as a process of transformations in society and economy are considered. The necessity of determining qualitative parameters of national economy modernization in the context of the new paradigm of smart, sustainable and inclusive growth, taking into account the complementarity factors modernization (institutional, technological, social, etc.), are substantiated.

Keywords: economic growth, economic development, modernization, modernization economy, qualitative parameters of modernization economy, factors modernization economy.